

Akşemseddin Hazretleri Vakfı

**AKŞEMSEDDİN
SEMPOZYUMU
BİLDİRİLERİ**

Yayın No: 1

1990

BOLU'NUN KÜLTÜR TARİHİMİZDEKİ YERİ ve BOLULU DİVAN ŞAİRLERİ

Doç. Dr. Mustafa İSEN*

Atalarımız kendilerine Anadolu'yu vatan olarak seçtikten sonra kendi medeniyet anlayışları doğrultusunda yerleşim birimleri meydana getirmeye başladılar. Bilindiği gibi şehirler, çeşitli etkiler altında kurulur ve gelişirler. Bunların bir kısmı, medeniyetlerin kendilerine olan ihtiyaçları doğrultusunda önem kazanır ya da önemsiz bir konuma bürünürler. Bir kısmı da coğrafi konumları, belli yolların üzerinde yer alması gibi başka bazı faktörlerin etkisiyle ön plana çıkabilirler. Bolu yöresi tarih içinde bu faktörlerin her ikisiyle de yüzyüze gelmiş ve şartların kendisine sağladığı avantaj ve dezavantajlar şehrin siyasi ve ekonomik yapısı kadar kültürel yapısı üzerinde de etkili olmuştur.

Coğrafyanın şehirlerin teşekkülünde ortaya çıkan bu hakim vasfı, bazan belirtilen ölçüleri aşarak kültür odakları olan şehirlerin ötesinde ortak kültür havzaları meydana getirir. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması süreci içinde çeşitli bölgelerde karşımıza çıkan bu kültür havzalarının en karakteristik örneklerinden biri de içinde bulunduğumuz yörede yaşanmıştır. Kanaatimce bu kültürel havza, Bolu'nun daha sonraki kültür potansiyelinin de bir nevi alt yapısını oluşturmuştur. İfade etmeye çalıştığım bu havza, Ankara'dan başlayarak Beypazarı, Göynük, Taraklı ve Geyve üzerinden İznik'e kadar uzanan bir coğrafi bölgeyi içine almaktadır. Çerçevesi çizilen bu yörelerin ortak bir kültürel kimlik kazanmasında ise Hacı Bayram-ı Veli etkin

(*) Gazi Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edb. Bölümü Öğretim Üyesi.

BOLU'NUN KÜLTÜR TARİHİMİZDEKİ YERİ ve BOLULU DIVAN

olmuştur. Onun, Akşemseddin aracılığıyla Göynük'te, damadı Eşref-oğlu aracılığı ile İznik'te ortaya çıkmasına vesile olduğu tasavvufi hareket, beraberinde şiiri de içine alan bir kültürel hareketin bu yörelerde ilk kıvılcımları olmuştur.

Anadolu'nun başka merkezlerinde başka hakim şahsiyetler etrafında teşekkülünü gördüğümüz benzer atmosferler gibi, bu yöredeki kültürel faaliyet de bir tasavvufi cereyan halinde başlamıştır. Bu insanlar duygu ve düşüncelerini ifadeye yarayan en uygun tür olarak şiiri gördükleri için de onu form olarak kullanmışlar, böylece bölgenin şiire has geleneği teşekkül etmeye başlamıştır.

Ama hemen ifade edelim ki Şeyh Abdullah İlahî vasıtasıyla Vardar Yenicesi'nde teşekkül eden ve şekle ait titizlikten uzak tavırlar, samimi ve derinliği olan bir ruh, hep yükseklerde gezen, kayıt tanımayan bir aldırılmaz tavır, kısacası hür bir derviş duyarlılığı olarak tanımlanacak özelliklere benzer kuşatıcı bir gelenekten bu yöre için söz edemeyiz. Ama Akşemseddin ile bölgede kurulan şiir geleneği kısa sürede olumlu sonuçlar vermeye başlamış ve Bolu Tezkirelerde zikredilen onsekiz şairle Osmanlı Kültür coğrafyası içinde onaltıncı sırada yer alma başarısını göstermiştir. Şimdi sizlere Bolu'nun üstünde ve altında yer alan şehirleri yetiştirdikleri şair sayısına göre sıralayıp adı geçen şehrin üzerinde daha sağlıklı bilgi edinmenizi sağlamak istiyorum¹.

İstanbul 609,
Bursa 156,
Edirne 69,
Konya 50,
Diyarbakır 40,
Kastamonu 36,
Bağdad 35,

1- Bildiri hazırlanırken şu eser esasa alınmıştır: Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Ankara 1988.

AKŞEMSEDDİN SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ

Gelibolu 30,
Kütahya 24,
Bosna 26,
Antep 26,
Buhara 26,
Serez 21,
Manisa 20,
Vardar Yenicesi 20,
Isparta 19,
Bolu 18,
Üsküp 18,
Amasya 17,
Aydın 17,
Manastır 17,
Rumeli 17,
Erzurum 16,
Filibe 16,
Selanik 16,
Sofya 16,
Ankara 15,
Trabzon 15,
Tokat 14,
Belgrat 11,
İznik 11,
Kayseri 11.

Osmanlı devletinde gelişen bilim ve kültür hayatında devrin idare sistemiyle birlikte genişleyip yürüyen başlıca kurumlar arasında medrese ve tekkelerin çok önemli fonksiyonu vardır. Fatih'in İstanbul'da kurduğu büyük medrese ve onu izleyen padişahların kurduğu

BOLU'NUN KÜLTÜR TARİHİMİZDEKİ YERİ ve BOLULU DIVAN

çeşitli medreseler bilim ve kültür hayatının ağırlık noktasını taşranın uzak ve dağınık şehirlerinden alarak bir kaç büyük merkeze taşıdı. Bununla beraber Diyarbakır, Selanik, Saraybosna, Kütahya, Manisa ve Trabzon gibi şehirlerbelli devirlere kadar önemlerini devam ettirdiler. Bolu da belli süreler içinde benzer bir konumda oldu.

Tezkirelere girmiş Osmanlı dönemi şairlerinden Bolu'lu olanları, alfabetik sırayla ve hayatlarını özetleyerek nakletmeye çalışacağım.

Akşemseddin yörenin yetiştirdiği mutasavvıf bir şair. Burada zaten ondan uzunca söz edildiği için ayrıntılı olarak üzerinde durmuyorum.

Yörenin yetiştirdiği bir başka şair Celili'dir. Asıl adı Abdülcelil olan şair, adını kısaltarak bunu mahlas olarak kullanmıştır. Devrin tanınmış bilginlerinden Abdülğani Çelebi'nin kardeşidir. Öğrenimini tamamladıktan sonra çeşitli beldelerde kadılık yapmıştır. Şairin kaynaklarda ölüm tarihi verilmemiştir. 16. yüzyılda yaşadığı biliniyor.

Asıl adı Mehmet olan Dürrî, IV. Mehmed'in musahibi Mustafa Paşa'nın yakını olup onun yanında öğrenim gördü. Medreseyi bitirdikten sonra müderris oldu. Mesleğinde ilerleyerek Semaniye müderrisliğine kadar yükseldi. İstanbul'da öldü. Dürrî, geniş bilgisi yanında şiiriyle de devrinde çok tanınmış biriydi.

Sadece Faizî tezkiresinde hayatı hakkında bilgi olan Fehmî, Bolu'da doğmuş, öğrenimini tamamladıktan sonra çeşitli şehirlerde kadılık yapmıştır. Tezkireci, şairin şiirlerini topladığı bir divanından da söz ediyor. Onun hakkında bütün bildiklerimiz bu kadar.

Füzûnî mahlasını kullanan Mehmed Çelebi Göynük doğumludur. Sarayda yetişti ve müteferrika olarak saraydan ayrıldı. Sipahi ağası ve Yeşil Sancak kâtibi oldu. 1657 yılında öldü. Füzûnî'nin şiirlerinden iki beyt sunuyorum:

Ârızın üzre olan ol hâl-i anber-bû mudur?

Yâ harîm-i ka'bede bir kaç nefer hindû mudur?

AKŞEMSEDDİN SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ

Sûretâ gerçi dehendir anı ma'lûm eyledin

Ma'nide ammâ ki pürdür hokka-i lü'lü' müdür?

XVI. yüzyılda yörede yetişmiş bir başka şair ise Gerede doğumlu Ganî'dir. Asıl adı Abdülganî olan şair medreseyi bitirdikten sonra çeşitli şehirlerde, bu arada Şam, Kahire ve İstanbul gibi büyük merkezlerde kadılık yaptı. Beyzavi tefsiri haşiyesi, Tercüme-i Fezail-i Şam, Risâle Fi Beyânı ahvâl-i eyyâm gibi eserleri yanında Türkçe, Farsça şiirler de söyledi. Gânî, 1586 yılında Bursa'da öldü.

Bolu çevresinin yetiştirdiği en büyük şair olan Hamdî, Göynük'te doğdu (1449). Akşemseddin'in en küçük oğludur. Babası daha doğmadan önce onun şair olacağını çevresindekilere belirtmişti. Küçük yaşta iken babasını kaybetti. Bundan sonraki hayatı sıkıntı içinde geçti. Buna rağmen iyi bir tahsil gördü ve çok çeşitli alanlarda sağlam bilgiler edindi. Müderris oldu. Fakat sonra bu görevini bırakarak babasının halifesi İbrahim Tennûrî'ye bağlandı. Daha sonra da Göynük'e çekilerek münzevi bir ömür sürdü ve burada vefat etti(1503-1508).

Yusuf u Zeliha, Leyla vü Mecnun, Tuhfetü'l-uşşâk, Kıyafetnâme ve Mevlid'den müteşekkil bir hamsesi vardır. Bunların içinde Yusuf u Zeliha, edebiyatımızda aynı adla yazılan çok sayıda mesnevînin en güzel kabul edilir. Şimdi sizlere bu mesneviden Yusuf'un yolunu gözleyen Yakub'un ağzından bir gazel sunuyorum:

Acabâ n'oldu yâra eğlendi

Gelmedi bu diyara eğlendi

Tiz gelem diye va'de etmişti

Durmadı ol karara eğlendi

Derd ile bağrımı ciger-küşem

Eyledi pâre pâre eğlendi

BOLU'NUN KÜLTÜR TARİHİMİZDEKİ YERİ ve BOLULU DİVAN

İştıyakıyla hasta etti beni

Yandırıp intizâra eğlendi

Gussa-i bî-girâna gark oldum

Gelmedi çün kenâre eğlendi.

Bolu'nun yetiştirdiği mutasavvıf şairlerden biri olan Himmet, 1609'da Dökmeciler mahallesinde doğdu. İstanbul'a gelerek öğrenimini tamamladı. Daha sonra tasavvufa yönelerek Halveti büyüklerinden Hüseyin Hüsameddin Efendi'ye bağlandı. Bir ara memleketine gelerek Şeyh Hacı Ahmed'den Bayramiyye'nin Şemsiyye kolundan hilafet aldı. Üsküdar Divitçiler tekkesine Şeyh oldu. 1684 yılında İstanbul'da öldü. Alim ve bestekar olan Himmet'in pek çok şiiri bestelenmiştir. Hece ve aruzla yazdığı şiirlerde Yunus Emre tesiri görülür. Divanından başka Tarikat-nâme, Zübdetü'l-hakâyık ve Manzûme-i Mîrac adlı eserleri vardır.

Gerede doğumlu bir başka şair olan Mahvî, Sükûkî Ali Efendi'nin oğludur. Asıl adı İsa olup öğrenimini İstanbul'da tamamladı. Halvetî Şeyhi Bülbülcüzâde Şeyh Abdülkerim Efendi'den el aldı. Bir çok zaviyede şeyhlik yaptı. Fatih ve Bayezid camilerinin şeyhliğine getirildi.

Manevî mahlasını kullanan Mustafa, Üsküdar halvetî tekkesi şeyhi Karabaş Ali Efendi'nin oğludur. Tahsilini tamamladıktan sonra Kadırga'daki Mehmet Paşa tekkesine Şeyh oldu. 1703 yılında İstanbul'da öldü. Manevî'nin şiirleri tasavvuf vadisindedir.

Bolu'nun 18. yüzyılda yetiştirdiği şairlerden biri olan Ni'metî'nin asıl adı Ahmet'tir. Gençliğinde şair İsmetî'nin yanında bulundu ve onun himayesinde yetişti. Daha sonra ona kethüda oldu. İsmetî'nin ölümünden sonra divan katibi olarak çalıştı. Teşrifatçılık görevinde iken öldü(1709). İşte ondan güzel bir beyit:

AKŞEMSEDDİN SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ

Şemîm-i bûy-ı zülfin ben o şûhun bâddan gördüm

Cefâyı âşinâdan lutfı hergiz yâddan gördüm.

Kaynaklar asıl adı Ahmet olan Sadıkî hakkında fazla bilgi vermiyorlar. Şair 1666 yılında vefat etmiştir.

Rıza tezkiresinde hakkında bilgiler bulunan Şanî'nin asıl adı Mehmet Çelebî. Sultan İbrahim'in tahta çıkışına 1730 yılında düşürdüğü tarihle dikkat çekmiş. Rıza kendisini güzel şiirler yazan genç bir şair olarak tanımlıyor.

Şanî için söylediklerimizi Şuâî için de tekrarlayabiliriz. Mucib tezkiresinde yer alan şairin asıl adı Mehmet. Tezkireci onu da güzel şiirler yazan genç şairlerden biri olarak tanımlıyor. Anlaşılan bu iki şair de gençliklerinde iyi çıkış yapan, ama bunun arkasını getiremeyen genç yetenekler. Şiirdeki başarıları sürmediği için daha sonraki tezkirelerde yer almadılar.

Mudurnu doğumlu olan Zarî, zanaatkâr şairlerden olup, geçimini terzilikle sağladı. Bu yüzden Zârî-i Sûzenger lâkabıyla tanındı. İçki müptelâsı biri idi. Musikî alanında da yetenekli idi. Şiirlerinde ince hayaller bulup kullanmada ustaydı (ö. 1553).

Zarîfi de bu yörede yetişen şairlerin ilklerinden biridir. Hamdi ile çağdaş olan şair Göynük'de doğdu. Uzun bir ömür sürdü ve II. Beyazid devrinde öldü. Şiir tarzı kuruluş dönemi şiirinin özelliklerini taşımaktadır.

Asıl adı Ahmet olan Zeki, öğrenimini İstanbul'da tamamladı. Müderris oldu. Daha sonra vezir tezkireciliğine getirildi.

Kaynaklar, Yunus Emre'ye de "Bolu nevâhisindendir" diyorlar. Yorum yapmadan onu da burada zikr etmiş olayım.

Sizlere Bolulu divan şairlerini ana hatlarıyla ve global bir bakış açısıyla anlatmaya çalıştım. Tabiatıyla onlar hakkında ayrı ayrı araştırmalar yapılabilir. Biz onları topluca değerlendirip şehrin kültürel

BOLU'NUN KÜLTÜR TARİHİMİZDEKİ YERİ ve BOLULU DİVAN

birikimini öbür şehirlerle mukayese ederek onun kültür tarihimizdeki yerini göstermeye çalıştık.

Ama, hemen şunu vurgulamakta yarar görüyorum. Burada anılan isimler sadece divan edebiyatı çerçevesinde eser vermiş ve tezkirelere girmiş isimlerdir. Halk şairleri ve tekke edebiyatı mensuplarının tümü dahil edilse bu sayı çok daha yukarılara çıkacaktır.

Bolu, tarihi konumuna denk bir kültürel zenginliği günümüzde de aynı başarıyla sürdürüyor mu? Bir başka ifadeyle yetmiş üç il arasında yapılacak bir sıralama onu kaçınıcı sıraya oturtur? Bu sorulara olumlu cevaplar vermek zor. Dileyelim ki yeni öğretim kurumları, özellikle de kurmaya çalıştıkları üniversite, gelecek yıllarda ona yeni bir kültürel alt yapı sağlasın.